

Щусь Сергій Миколайович,
докторант Ph з економічних наук,
Запорізький національний університет

Shchus Serhii, PhD in Economics,
Zaporizhzhia National University,
<https://orcid.org/0000-0002-9647-6278>

**ЗДАТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА ДО ВИЖИВАННЯ З УРАХУВАННЯМ САНАЦІЙНОЇ
СПРОМОЖНОСТІ
THE ABILITY OF THE ENTERPRISE TO SURVIVE, CONSIDERING THE REHABILITATION
CAPACITY**

Щусь С. М. Здатність підприємства до виживання з урахуванням санаційної спроможності. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 1. С. 323 – 328.

Shchus S. The ability of the enterprise to survive, considering the rehabilitation capacity. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. 2023. Volume 8. № 1, pp. 323 – 328.

Досліджено сутнісні характеристики, мету, завдання та функції санаційних заходів на підприємстві. Виділено характерні риси, які притаманні санації на підприємствах. Встановлено, що у рамках фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання застосовуються різні заходи, які є характерними для санації, а саме: фінансово-економічні; виробничо-технологічні; організаційно-правові; соціальні, виявлено їх напрями. Визначено особливості санаційного аудиту для підприємств, які перебувають у фінансовій кризі. Зазначено основну мету санаційного аудиту, яка полягає в оцінці здатності підприємства до відновлення та визначенні глибини фінансової кризи та виявленні можливостей для її подолання. Систематизовано та схематично представлено сутність поняття «санація» підприємств. На основі глибокого аналізу наукових праць економістів-дослідників систематизовано та представлено різні погляди дослідників на тлумачення поняття «санаційна спроможність». Надано авторське визначення сутності поняття «санаційна спроможність підприємства». Визначено передумови для створення потужностей із забезпечення санаційної спроможності підприємства із зазначенням їх властивостей. Запропоновано основні показники, розрахунок яких дасть змогу прийняти рішення щодо санації або ліквідації підприємства. Обґрунтовано, що виживання підприємств залежить від його стратегічних цілей і завдань та підтримки не тільки стійкості економічної системи до негативних впливів зовнішнього середовища, а й її внутрішньої гнучкості для використання нових можливостей і шансів, які можуть виникати внаслідок змін у зовнішньому середовищі.

Ключові слова: санація, банкрутство, функції, мета, завдання, фінансове оздоровлення, критерії, ліквідація, санаційний аудит, санаційна спроможність.

The essential characteristics, purpose, tasks, and functions of rehabilitation measures at the enterprise are investigated. The characteristic features that are inherent in rehabilitation at enterprises are allocated. It is established that within the framework of financial recovery of business entities, various measures are applied that are characteristic of rehabilitation, namely financial and economic, production and technological, organizational and legal, and social; their directions are identified. The features of rehabilitation audit for enterprises in financial crisis are outlined. The main objective of a rehabilitation audit is indicated, which is to assess the enterprise's ability to recover, determine the depth of the financial crisis, and identify opportunities to overcome it. The essence of the concept of "rehabilitation" of enterprises is systematized and schematically presented. Based on an in-depth analysis of the scientific works of economists-researchers, different views of researchers on interpreting the concept of "rehabilitation capacity" are systematized and presented. The author's definition of the concept of "rehabilitation capacity of enterprise" is provided. The prerequisites for creating capacities to ensure the rehabilitation capacity of the enterprise, indicating their properties, are determined. The leading indicators have been proposed, the calculation of which will allow deciding on rehabilitation or liquidation of the enterprise. It is substantiated that the survival of enterprises depends on its strategic goals and objectives and support not only for the stability of the economic system to the negative impacts of the external environment but also its internal flexibility to use new opportunities and chances that may arise as a result of changes in the external environment.

Keywords: rehabilitation, bankruptcy, functions, purpose, objectives, financial recovery, criteria, liquidation, rehabilitation audit, rehabilitation capacity.

Вступ

В складній економічній ситуації, що склалася в Україні за сучасних умов, окремим питанням удосконалення та виходу з економічно нестабільного положення суб'єктів господарювання є вжиття санаційних заходів. Недосконалість вітчизняного законодавства, дефіцит кваліфікованих кадрів, відсутність належного фінансування санаційного процесу, несвоєчасне виявлення проблем та можливості ймовірного банкрутства часто приводять до того, що значна частина фінансово стійких та потенційно платоспроможних підприємств банкрутує. Фінансова санація підприємства спрямована на вихід суб'єкта господарювання з кризової ситуації та відновлення його платоспроможності й фінансової стійкості.

Дослідження сутнісні характеристики, мети, завдання та функції санаційних заходів на підприємстві стали об'єктом вивчення вітчизняних та зарубіжних авторів, зокрема: Череп А. В.,

Формулювання цілей статті

Метою даної статті є вивчення та структурування поняття санації підприємства, визначення мети санаційного аудиту та виявленні можливостей для її подолання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Метою корпоративної санації є усунення або запобігання неминучому банкрутству, оптимальне використання потенціалу адаптації до нової економічної ситуації та створення умов для довгострокового відновлення конкурентоспроможності.

Завдання санації полягає в досягненні цілей шляхом більш ефективного використання або додаткового видобутку ресурсів, підтримці діяльності підприємства, включаючи збереження робочих місць, створенні потенціалу для розрахунків з кредиторами та збільшенні наявних коштів. Санація полягає в тому, щоб принести прибутки підприємству на основі організаційних, правових, інженерно-технічних, технічних та технологічних навичок.

Функція санації являє собою зміст діяльності, напрям реалізації корпоративної санаційної програми, спрямованої на перетворення відповідних соціально-економічних характеристик суб'єкта господарювання в більш ефективні:

- перерозподіл – спрямований на врегулювання заборгованості між суб'єктами всіх економічних відносин, і передбачає, що фінансові ресурси можуть використовуватися як позикові кошти тільки на комерційних умовах, а запозичення здійснюється на ринку кредитних послуг і держави;

- превентивні – призначені для запобігання банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання, всі санаційні заходи, вжиті учасниками цього процесу, є превентивними;

- планування – включає розробку плану виправлення, якщо коригування проводиться консалтинговою фірмою, що тісно співпрацює зі службами внутрішнього контролю від імені власника бізнесу або керівництва в рамках провадження справи про банкрутство, то план санації за дорученням господарського суду розробляє керуючий санацією;

- стимулювання – спрямоване на сприяння активізації реальної економічної діяльності підприємств, вказуючи на те, що власники бізнесу, менеджери та інвестори повинні знайти та застосувати ці нові та ефективні методи планування, організації та управління на підприємствах для відновлення платоспроможності, прибутковості, конкурентоспроможності та процесу досягнення економічного зростання в майбутньому;

- контроль – включає спостереження за ходом господарського процесу і дотриманням господарської дисципліни суб'єктами господарських відносин з метою виявлення порушень виконання договірних зобов'язань;

- соціальна – спрямована на вирішення проблеми безробіття шляхом покращення бізнесу та відповідно збереження зайнятості та певного рівня соціального забезпечення;

- зростання, що забезпечує економічно ефективний розвиток – спрямоване на підтримання та забезпечення економічного розвитку суб'єктів господарювання з економічною перспективою, підвищення їх адаптивності до ринкових умов з метою подальшого оздоровлення пріоритетних галузей економіки країни, що спрямовано на забезпечення підвищення ефективності діяльності як суб'єктів господарювання, регіонів, так і держави.

Розглядаючи санацію як економічну категорію, Череп А.В. виділила ряд характерних рис, що притаманні їй:

- історичність – санація як категорія склалася історично, має свої специфічні риси зародження в різних країнах, які проявляються й у сучасних умовах;

- плановість – реалізація санації здійснюється на основі затвердженого плану (в судовому або позасудовому порядку);

- юридичність – санація регулюється дією закону, проходить в рамках судового провадження, може спричинити зміни юридично-правового характеру, проводиться з урахуванням строків, визначених законодавством [1, с. 165].

У рамках фінансового оздоровлення суб'єктів господарювання застосовуються такі види заходів для детального розкриття деталей санації:

- фінансово-економічні (мирові угоди, укладення ф'ючерсних контрактів на поставку продукції, стягнення або рефінансування дебіторської заборгованості, залучення додаткового фінансування для погашення боргів та виконання плану санації, відстрочка погашення вже отриманих кредитів, виконання боргів боржника власниками або третіми особами, залучення

інвесторів для переведення частини боргів боржника, кредити, гранти, податкові (участь у державному фінансуванні через надання пільгового режиму);

- виробничо-технологічні (модернізація та оновлення виробничих фондів, підвищення якості виробничих процесів, перепрофілювання, закриття збиткових виробництв, оптимізація запасів);

- організаційно-правові (звільнення з об'єктів соціальної сфери, реструктуризація підприємств, продаж частини майна боржника, передача в оренду частини основних засобів боржника, продаж підприємств);

- соціальні (звільнення працівників боржника, які не можуть бути залучені до виконання плану санації та надання їм соціальних гарантій, заміна керівництва, залучення нових висококваліфікованих кадрів) [2, с. 452].

В результаті аналізу вищевикладеного матеріалу сутність поняття «санація» підприємств систематизовано та схематично представлено на рис.1.

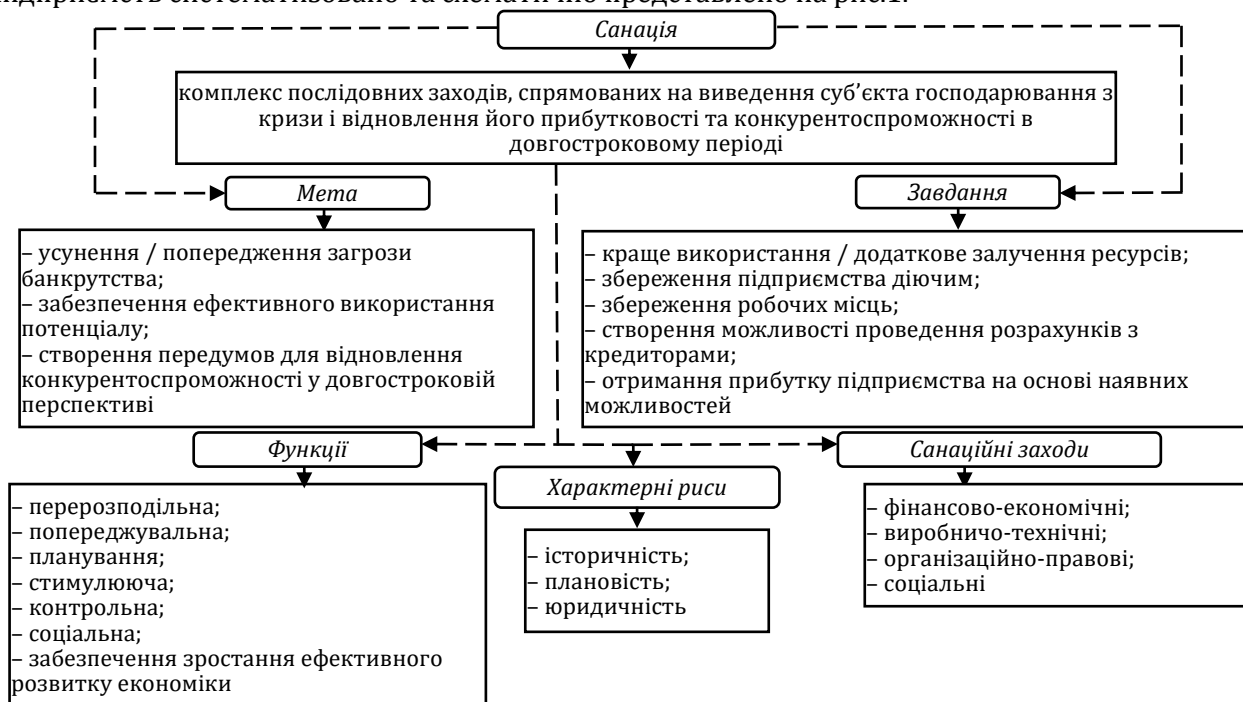

Рис. 1. Сутність поняття «санація» підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [2; 3; 4; 5; 6]

Рішення про санацію або ліквідацію підприємства приймається за результатами санаційного аудиту. Санаційний аудит має багато спільного із загальним фінансовим аналізом підприємства. Однак він також має свої особливості з точки зору методів і завдань. Особливістю санаційного аудиту є те, що він проводиться на підприємстві, яке перебуває у фінансовій кризі. Його основна мета – оцінити здатність підприємства до відновлення, тобто визначити глибину фінансової кризи та виявити можливості для її подолання.

Основним критерієм для прийняття рішення про санацію чи ліквідацію підприємства є його здатність до санації. Це також є критерієм для прийняття рішення про доцільність проведення санації підприємства. Водночас кінцевою метою фінансового оздоровлення підприємства є забезпечення його довгострокової життєздатності. Тому санаційна спроможність визначається життєздатністю підприємства.

У сучасній науковій літературі представлені різні погляди дослідників на тлумачення поняття «санаційна спроможність». На основі аналізу наукових праць дослідників визначення цієї категорії систематизовано нижче у табл. 1.

Загалом опрацювання вітчизняної економічної літератури показало, що в Україні суттєво обмежена варіативність підходів до розуміння санаційної спроможності, а більшість дослідників у своїх працях посилаються на визначення О. О. Терещенка [7, с. 17].

Санаційна спроможність підприємства – це своєрідний «економічний імунітет» суб'єкта господарювання, який створює передумови для виживання у мінливому середовищі.

Загальні передумови для створення потужностей із забезпечення санаційної спроможності включають: наявність ефективної концепції регенерації та потенціал для майбутнього успіху; стабільна позиція на ринку та реальні можливості для збільшення обсягів

продажів; конкурентні переваги; виробничий та кадровий потенціал; реалістичні та ефективні концепції санації.

Таблиця 1. Систематизація поняття «санаційна спроможність» підприємства

Автор	Визначення
Терещенко О. О. [7, с. 76]	Наявність у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, фінансових, організаційно-технічних та правових можливостей, які визначають його здатність до успішного проведення фінансової санації.
Бланк І. О. [8]	Наявність у підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, відповідних можливостей (фінансових, організаційно-технічних, правових), які дозволяють йому успішно провести фінансову санацію.
Передерієва С. О. [9, с. 233]	Здатність підприємства як системи ефективно трансформувати фінансові ресурси з максимальною економічною вигодою і мінімальним ризиком.
Череп А. В. [10, с. 187], Клебанова Т. С. [11]	Сукупність фінансових, організаційно-технічних і правових можливостей підприємства, що перебуває у фінансовій кризі, які визначають його здатність для успішного проведення фінансової санації.
Череп А. В., Павленко А. І. [12, с. 170]	Сукупність можливостей підприємства для підтримання стійких тенденцій його розвитку у напрямках виробничої, соціальної, маркетингової та фінансової діяльності з метою забезпечення платоспроможності, конкурентоздатності та життєздатності на довгострокову перспективу.
Тищенко А. М. [13]	Комплексна природна характеристика соціально-економічної системи, яка ґрунтується на здатності підтримувати її у збалансованому, стійкому стані, що і створює передумови для успішного функціонування.

Джерело: [розроблено автором на основі [7; 8; 9; 10; 11; 12; 13]

Розширений погляд на передумови санаційної спроможності підприємств представлено в роботі А.В. Череп та О.О. Романченко. Автори систематизують передумови санаційної спроможності підприємств у чотири групи: нормативно-правові, загальноекономічні, ресурсні та фінансово-економічні [14].

Тому до нормативно-правових передумов санаційної спроможності підприємств науковці відносять наявність законодавчих обмежень на ліквідацію підприємств, добровільну згоду кредиторів на проведення санації та наявність інвесторів, готових виступити в ролі санаторів.

Загальноекономічними передумовами санаційної спроможності є наявність здатності підприємства продовжувати свій розвиток, тобто стабільний попит на його продукцію та здатність підприємства створювати і підтримувати конкурентні переваги. Специфічні критерії, що стосуються державних підприємств, включають приналежність до стратегічно важливих видів економічної діяльності (наприклад, енергетика, інфраструктура).

Ресурсні передумови санаційної спроможності включають достатній час для подолання неплатоспроможності та досягнення довгострокового фінансово стійкого і прибуткового господарювання, а також фінансові ресурси, засоби виробництва, кваліфікований персонал і компетентне керівництво, здатне успішно реалізовувати програми антикризового управління.

Що стосується фінансово-економічних передумов стійкості, то для підприємства важливо мати ефективну концепцію відновлення, наявність ресурсів і резервів, які досі не створені, використовуються для відновлення та підвищення ліквідності, платоспроможності, фінансової стабільності, прибутковості і конкурентоспроможності.

На думку Т.В. Булович, підприємству властиві природна та набута санаційна спроможність. Будь-який новостворений суб'єкт господарювання характеризується природною санаційною спроможністю, оскільки вже при його створенні закладається певний рівень потенціалу, а у процесі його функціонування формується набута санаційна спроможність. Таким чином, санаційна спроможність виступає властивістю будь-якої соціально-економічної системи, якою слід управляти, тим самим розширюючи можливості підприємства до виживання [15, с. 174].

Слід зазначити, що в економічній літературі розрізняють короткострокову та довгострокову здатність підприємств до самоліквідації. У короткостроковій перспективі достатньою є здатність підприємства поліпшити свою ліквідність, підвищити платоспроможність і відновити прибутковість. Однак у довгостроковій перспективі цього недостатньо, і необхідна також здатність забезпечити збільшення обсягів виробництва та реалізації конкурентоспроможної продукції, збільшення частки ринку та досягнення інших стратегічних цілей [16, с. 19].

Економічними критеріями здатності підприємства до стійкого відновлення є його спроможність забезпечити ліквідність, відновити прибутковість та отримати конкурентні переваги. Ці кількісні та якісні характеристики тісно пов'язані між собою. Тому отримання конкурентних переваг можливе лише за умови стабільної ліквідності та платоспроможності, а повна орієнтація на ліквідність може забезпечити виживання підприємств лише в короткостроковій перспективі [7, с. 76; 10, с. 188].

Юридично суб'єкт господарювання вважається платоспроможним, якщо він здатний підтримувати свою фінансову рівновагу в довгостроковій перспективі, тобто якщо існують

достатні передумови для відновлення та підтримання стабільної платоспроможності, що є підставою для звернення кредиторів до господарського суду та відкриття провадження у справі про неплатоспроможність [12, с. 76; 17, с. 124].

У результаті аналізу вищенаведеного матеріалу сутність поняття «санаційна спроможність» систематизовано та схематично представлено на рис. 2.

Рис. 2. Сутність поняття «санаційна спроможність» підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [13; 14; 15; 16; 17]

Висновки та перспективи подальших розвідок

Як правило, підприємство вважається санаційно спроможним лише тоді, коли дисконтована очікувана майбутня вартість його активів (за умови успішної санації) перевищує вартість його ліквідаційної маси до санації. При визначенні санаційної спроможності підприємства враховуються об'єктивні економічні та юридичні характеристики і показники підприємства. Готовність власників та персоналу підприємства забезпечити його життєдіяльність, як правило, має другорядне значення.

Вважаємо, що для того, щоб визначити здатність підприємства до санації, санаційний аудит повинен передбачати виконання наступних завдань:

- аналізується фінансово-господарська діяльність підприємства;
- аналізуються фінансово-економічні показники діяльності підприємства;
- визначення причин фінансової кризи, її глибини та потенціалу виходу з неї;
- проводиться порівняльний аналіз сильних і слабких сторін підприємства;
- проводиться економіко-правовий огляд існуючої концепції реабілітації підприємства;
- проводиться порівняльний аналіз сильних і слабких сторін підприємства;
- оцінюються ризики, пов'язані з реалізацією концепції санації;
- робляться висновки щодо доцільності проведення санації або ліквідації суб'єкта господарювання.

Слід зазначити, що у вітчизняній науковій думці поряд з терміном «санаційна спроможність» використовується термін «життєздатність підприємств».

Вважаємо, що рівень здатності підприємства до виживання залежить насамперед від складу та поточного стану його ресурсного забезпечення, що, в свою чергу, визначає його поточний ринковий та фінансовий стан.

При цьому важливо, щоб ресурсне забезпечення підприємства відповідало його стратегічним цілям і завданням та підтримувало не тільки стійкість економічної системи до негативних впливів зовнішнього середовища, а й її внутрішню гнучкість для використання нових можливостей і шансів, що виникають внаслідок змін у зовнішньому середовищі.

Список літератури

1. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 378 с.
2. Андрущак Є.М., Біленька В.А. Фінансова санація як спосіб запобігання банкрутству підприємств. *Молодий вчений*. 2018. № 9 (61). С. 451-456.
3. Пігуль Н.Г., Семенець В.П. Сутність та значення санації підприємства в сучасних умовах господарювання. *Економіка і суспільство*. 2019. Випуск 20. С. 359-365.
4. Карвацка Н.С. Організаційно-економічний механізм санації підприємств машинобудування: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Хмельницький, 2008. 25 с.
5. Донченко Т.В. Теоретичні основи санації підприємств: сутність та функції. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 3 (65). С. 124-132.
6. Маланчук Т.В., Юрченко Д.В. Юридична сутність санації підприємства. *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 933-936.
7. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2004. 412 с.
8. Бланк І.А. Фінансовий менеджмент: учбов. курс. Київ: Ельга. Ніка-Центр, 2004. 656 с.
9. Передерієва С.О. Критерії оцінки санаційного потенціалу підприємства-боржника. *Економічний аналіз*. 2011. Випуск 9. Частина 3. С. 233-236.
10. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: навч. посіб. Київ: Кондор, 2009. 380 с.
11. Клебанова Т.С. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2003. 271 с.
12. Череп А.В., Павленко А.І. Формування стратегії антикризового управління підприємств машинобудування Запорізької області. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 1 (65). С. 161-173.
13. Тищенко А.М. Економічна результативність діяльності підприємств: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2005. 144 с.
14. Череп А.В., Романченко О.О. Теоретичні аспекти оцінки санаційного потенціалу вітчизняних підприємств. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2010. Том 1. № 8. С. 105-110.
15. Булович Т.В. Основні підходи до визначення результативності управління санаційною спроможністю підприємства. *Вісник Донецького університету економіки та права*. 2009. № 2. С. 174-178.
16. Лісничук О.А. Фінансове управління санаційною спроможністю підприємств України: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Ірпінь, 2016. 229 с.
17. Донченко Т.В. Теоретичні основи санації підприємств: сутність та функції. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 3 (65). С. 124-132.

References

1. Cherep, A.V. (2006). *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo sub'iektiv hospodariuvannia*. [Financial rehabilitation and bankruptcy of economic entities]. Kondor. Kyiv. Ukraine.
2. Andruschak, Ye.M., Bilen'ka, V.A. (2018). «Financial rehabilitation as a way to prevent bankruptcy of enterprises». *Molodyj vchenyj*. № 9 (61). pp. 451-456.
3. Pihul', N.H., Semenets', V.P. (2019). «The essence and significance of enterprise rehabilitation in modern business conditions». *Ekonomika i suspil'stvo*. Issue 20. pp. 359-365.
4. Karvatska, N.S. (2014). *Orhanizatsijno-ekonomichnyj mekhanizm sanatsii pidprijemstv mashynobuduvannia*. [Organizational and economic mechanism of rehabilitation of machine-building enterprises]. Abstract of Ph.D. Thesis 08.00.04. Khmel'nyts'kyj. Ukraine.
5. Donchenko, T.V. (2013). «Theoretical foundations of rehabilitation of enterprises: essence and functions». *Visnyk ZhDTU*. № 3 (65). pp. 124-132.
6. Malanchuk, T.V., Yurchenko, D.V. (2017). «Legal essence of rehabilitation of the enterprise». *Molodyj vchenyj*. № 11 (51). pp. 933-936.
7. Tereschenko, O.O. (2004). *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidprijemstv*. [Financial rehabilitation and bankruptcy of enterprises]. KNEU. Kyiv. Ukraine.
8. Blank, I.A. (2004). *Finansovyy menedzhment*. [Financial management]. El'ha. Nika-Tsentr. Kyiv. Ukraine.
9. Pieriedierieva, S.O. (2011). «Criteria for assessing the rehabilitation potential of the debtor enterprise». *Ekonomichnyj analiz*. Issue 9. part 3. pp. 233-236.
10. Cherep, A.V. (2009). *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo sub'iektiv hospodariuvannia*. [Financial rehabilitation and bankruptcy of economic entities]. Kondor, Kyiv. Ukraine.
11. Klebanova, T.S. (2003). *Bankrutstvo i sanatsiia pidprijemstva: teoriia i praktyka kryzovoho upravlinnia*. [Bankruptcy and reorganization of the enterprise: theory and practice of crisis management]. VD «INZhEK». Kharkiv. Ukraine.
12. Cherep, A.V., Pavlenko, A.I. (2018). «Formation of the anti-crisis management strategy of machine-building enterprises of the Zaporizhzhia region». *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'*. № 1 (65). pp. 161-173.
13. Tyschenko, A.M. (2005). *Ekonomichna rezul'tatyvnist' diial'nosti pidprijemstv*. [Economic performance of enterprises]. VD «INZhEK». Kharkiv. Ukraine.
14. Cherep, A.V., Romanchenko, O.O. (2010). «Theoretical aspects of assessment of rehabilitation potential of domestic enterprises». *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii ta praktyky*. vol 1. № 8. pp. 105-110.
15. Bulovych, T.V. (2009). «Basic approaches to determining the effectiveness of management of the remediation capacity of the enterprise». *Visnyk Donets'koho universytetu ekonomiky ta prava*. № 2. pp. 174-178.
16. Lisnichuk, O.A. (2016). *Finansove upravlinnia sanatsijnoiu spromozhnistiu pidprijemstv Ukrainy*. [Financial management of recovery capacity of Ukrainian enterprises]. Ph.D. Thesis: 08.00.08. Irpin'. Ukraine.
17. Donchenko, T.V. (2013). «Theoretical foundations of rehabilitation of enterprises: essence and functions». *Visnyk ZhDTU*. № 3 (65). pp. 124-132.

Стаття надійшла до редакції 22.01.2023 р.